

Menningar- og viðskiptaráðuneyti
Sölvhólsgötu 7
101 Reykjavík

Minjastofnun
Íslands

The Cultural
Heritage Agency
of Iceland

föstudagur, 25. nóvember 2022
MÍ202211-0092/ 0.01 / G.Ó.

Efni: Umsögn um frumvarp til laga um breytingu á safnalögum, lögum um Þjóðminjasafn Íslands og lögum um Náttúruminjasafn Íslands (samráð og skipunartími)

Gísli Óskarsson
Lögfræðingur
gisli@minjastofnun.is

Með tölvupósti 15. nóvember 2022 var Minjastofnun Íslands sent boð um umsögn vegna frumvarps til laga um breytingu á safnalögum, lögum um Þjóðminjasafn Íslands og lögum um Náttúruminjasafn Íslands (samráð og skipunartími). Minjastofnun Íslands fagnar þeim tillögum sem lagðar eru fram í umræddu frumvarpi. Hins vegar telur stofnunin ástæðu til þess nýta þetta tækifæri og endurskoða heiti embættanna og samræma.

Til að byrja með er nauðsynlegt að fara aðeins yfir forsögu embættis þjóðminjavarðar. Í lögum um verndun fornmenja frá árinu 1907 var stofnað embætti Fornmenjavarðar sem hafði jafnframt umsjón með forngripasafninu. Með þjóðminjalögum nr. 52/1969 var Þjóðminjasafnið gert að miðstöð allrar þjóðminjavörslu í landinu og var það undir stjórn þjóðminjavarðar. Í þjóðminjalögum nr. 88/1989 kom svo fram að þjóðminjavörður hefði umsjón með þjóðminjavörslu í landinu öllu í umboði þjóðminjaráðs. Safnstjóri Þjóðminjasafnsins stýrði safninu í umboði þjóðminjavarðar.

Með frumvarpi til þjóðminjalaga nr. 107/2001 var gert ráð fyrir því að stofnað yrði embætti Þjóðminjavarðar og forstöðumaður þess væri Þjóðminjavörður. Hann myndi meðal annars marka stefnu og gera langtímaáætlun um þjóðminjavörslu í heild, fjalla um og veita leyfi til fornleifarannsókna og hafa eftirlit með þeim rannsóknum. Þjóðminjasafn Íslands átti að heyra undir embætti Þjóðminjavarðar og Þjóðminjavörður myndi skipa safnstjóra Þjóðminjasafns Íslands. Í meðferð Alþingis voru þó gerðar breytingar á frumvarpinu og var

ákveðið að aðskilja opinbera stjórnsýslu minjamála á Íslandi frá safnarekstri og rannsóknarvinnu Þjóðminjasafns Íslands. Í kjölfarið urðu til tvær nýjar stofnanir, Fornleifavernd ríkisins og Húsafríðunarnefnd ríkisins sem síðar voru sameinaðar í eina stofnun, Minjastofnun Íslands, árið 2012. Með þessari nýskipan varð grundvallarbreyting á valdsviði og hlutverki þjóðminjavarðar frá því sem áður var. Engu að síður var hið gamla embættisheiti látið fylgja nýju starfi forstöðumanns (safnstjóra) Þjóðminjasafnsins. Sú ákvörðun hefur alla tíð síðan valdið margháttuðum misskilningi, jafnt hjá lærðum sem leikum, eins og ráða má af umræðum um skipun nýs þjóðminjavarðar.

Á Norðurlöndum er starfsheitið ríkisminjavörður, þjóðminjavörður, (rigsanikvar) notað til að lýsa starfi æðsta yfirmanns minjavörslu viðkomandi lands sem er sambærilegt við starf forstöðumanns Minjastofnunar Íslands. Hlutverk hins íslenska þjóðminjavarðar er að reka safn með öllu sem slíkri starfsemi fylgir. Þannig er því ekki háttáð hjá hinum Norðurlandþjóðunum þar sem þjóð- eða ríkisminjaverðir stýra minjavörslu síns lands og safnstjórar ríkissöfnunum. Þjóðminjasafnið er eitt þriggja höfuðsafna landsins og er í forsvari fyrir önnur menningarminjasöfn. Þangað ber að skila jarðfundnum forngripum, með vitneskju og í samvinnu við Minjastofnun og þar enda skýrslur og gögn úr fornleifarannsóknum, einnig með vitneskju og í samvinnu við Minjastofnun. Minjastofnun Íslands, hin eiginlega þjóðminjavarsla á Íslandi, fer með framkvæmd laga nr. 80/2012 um menningarminjar. Í því felst meðal annars að veita leyfi, hafa eftirlit og gefa umsagnir um fornleifar, byggingar, mannvirki, menningarlandslag og flutning muna úr landi. Öll höfuðsöfnin þurfa heimild Minjastofnunar til ýmissa verkefna sinna, eins og fornleifarannsókna og flutnings gripa og listaverka til sýninga erlendis. Starfsheiti þjóðminjavarðar á rætur að rekja til aðstæðna á fyrstu áratugum 20. aldar þegar einn embættismaður stýrði bæði minjasafni Íslands og hafði á sama tíma eftirlit með allri minjavörslu á landsvísu. Vel færi á því að samræma starfsheiti forstöðumanna höfuðsafnanna þriggja, þannig að þau verði lýsandi fyrir eðli starfsins í breyttum heimi.

Leggur Minjastofnun því til að frumvarpið verði samþykkt með þeirri breytingu að hugtakið þjóðminjavörður verði fellt úr lagatextanum, sbr.:

II. KAFLI

Lög um Þjóðminjasafn Íslands, nr. 140/2011.

2. gr.

2. gr. laganna orðast svo:

Ráðherra skipar forstöðumann Þjóðminjasafns Íslands til fimm ára í senn. Viðkomandi skal hafa háskólamenntun og góða þekkingu á starfssviði safnsins. Endurnýja má skipun forstöðumanns einu sinni til næstu fimm ára.

Forstöðumaður Þjóðminjasafns stjórnar starfsemi og rekstri safnsins. Hann ræður starfsfólk og er í fyrirsvari fyrir safnið.

Virðingarfyllst,
f.h. Minjastofnunar Íslands

Gísli Óskarsson
sviðsstjóri lögfræðisviðs